

Кузнцова Л.В.
доктор економічних наук,
професор. кафедри банківської справи
Одеського національно економічного університету

ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ БАНКІВ ВІД РИЗИКІВ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ

Стаття присвячена проблемам розвитку інноваційних фінансових інструментів захисту від кредитних ризиків банків, розглянуто сутність кредитних деривативів, проаналізовано тенденції їх розвитку на світовому позабіржовому ринку похідних фінансових інструментів. Виявлено потенційні проблеми, що пов'язані з посиленням асиметрії інформації в умовах використання кредитних деривативів, запропоновано заходи щодо мінімізації негативного впливу асиметрії інформації на ринок деривативів. Обґрунтовано, що в умовах наявності ефекту «запізнення» процесів регулювання позабіржового ринку деривативів виникає необхідність постійного моніторингу та аналізу тенденцій з метою розробки та використання превентивних заходів та норм регулювання банківської діяльності на кредитному ринку.

Ключові слова: ринок, банк, інновації, кредитні деривативи, криза, асиметрія інформації, регулювання.

КУЗНЕЦОВА Л.В. ИННОВАЦИОННЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ЗАЩИТЫ БАНКОВ ОТ РИСКОВ НА КРЕДИТНОМ РЫНКЕ.

Статья посвящена проблемам развития инновационных финансовых инструментов защиты от кредитных рисков банков, рассмотрена сущность кредитных деривативов, проанализированы тенденции их развития на мировом внебиржевом рынке производных финансовых инструментов. Выявлены потенциальные проблемы, связанные с усилением асимметрии информации в условиях использования кредитных деривативов, предложены меры по минимизации негативного влияния асимметрии информации на рынок деривативов. Обосновано, что в условиях наличия эффекта «опоздание» процессов регулирования внебиржевого рынка деривативов возникает необходимость постоянного мониторинга и анализа тенденций с целью разработки и

использования превентивных мер и норм регулирования банковской деятельности на кредитном рынке.

Ключевые слова: рынок, банк, инновации, кредитные деривативы, кризис, асимметрия информации, регулирование.

KYZNETSOVA L. INNOVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS TO PROTECT THE BANK FROM RISKS ON THE CREDIT MARKET

The article is devoted to the problems of development of innovative financial instrument to bank protection from credit risks. The essence of credit derivatives is reviewed; the trends of their development on the global OTC derivatives market are analyzed. Potential problems that are related with information asymmetry strengthening in the conditions of credit derivatives using are discovered; measures to minimize the negative impact of asymmetric information on derivatives market are proposed. It is grounded that in the conditions of effect "lateness" presence of regulative processes on OTC derivatives market there is a need for constant monitoring and trend analysis with the aim of banking regulation preventive measures and norms development and using on the credit market.

Key words: market, bank, innovations, credit derivatives, crises, information asymmetry, regulation.

Постановка проблеми. Глобальна нестабільність світової економіки змушує банки постійно шукати інноваційні методи та ефективні інструменти зниження ризиків. Розвиток інтеграційних процесів в умовах глобалізаційних світових економічних дисбалансів призвів до виникнення фінансових інновацій, що створили умови для об'єднання різних по своїй структурі кредитних ринків. Одними з таких інновацій є позабіржові кредитні похідні інструменти, які розробили іноземні висококваліфіковані працівники банків.

Вирішення сучасних завдань зростання ролі кредитного ринку в економіці України, зменшення обсягів проблемних позичок та резервів за ними, обумовлюють необхідність впровадження інновацій для формування оптимальної стратегії управління кредитними ризиками як важливого засобу впливу банківської системи на реальний сектор. Відмічене визначає актуальність дослідження особливостей кредитних деривативів як інноваційних банківських

інструментів захисту від кредитних ризиків. А відтак забезпечення результативності використання нових для вітчизняних банків фінансових інструментів потребує розроблення певної законодавчої бази і норм регулювання та є необхідною умовою для підтримки банківськими кредитами динамічного й збалансованого зростання економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційній діяльності банків присвячені наукові праці вітчизняних й зарубіжних вчених. Зокрема, О.Мошенець [1, с.8] досліджував інноваційні продукти і технології на ринку банківських продуктів, С.Єгоричева [2, с.56] запропонувала методику впровадження інноваційних продуктів у банках, Л.Примостка визначає, що поява ринку кредитних деривативів пов'язана з виокремленням кредитного ризику як самостійного предмета строкової угоди [3, с.204], О.Дзюблюк пропонує визначення сутності деривативів [4, с.9].

Однак системне дослідження процесу впровадження та проблем використання банками кредитних деривативів поки що відсутнє. З урахуванням активізації процесів їх використання українськими банками виникає необхідність аналізу особливостей функціонування таких фінансових інструментів на кредитному ринку та визначення окремих шляхів удосконалення норм їх регулювання у інноваційній банківській діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності та особливостей використання кредитних деривативів банками як сучасного інноваційного інструмента захисту від ризиків. Відповідно до поставленої мети визначені завдання, спрямовані на її досягнення: проаналізувати світовий досвід формування та використання кредитних деривативів, визначити потенційні проблеми, що пов'язані з посиленням асиметрії інформації в умовах розширення ринку кредитних деривативів, запропонувати напрямки вдосконалення процесів їх використання банками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створені нові фінансові інструменти, а саме, кредитні деривативи покликані були сприяти розподілу кредитного ризику по всьому фінансовому ринку, а в результаті глобальних

економічних диспропорцій призвели до надмірних спекуляцій, закономірним підсумком яких стали величезні втрати та навіть банкрутство окремих учасників ринку, у тому числі банків.

Виникненню кредитних деривативів сприяла необхідність вирішення проблем банківського ризик-менеджменту іноземних банків, яка визначилася у 70 - ті роки ХХ століття. Спад у цей період економічної кон'юнктури викликав ланцюжок банківських банкрутств та став основною причиною формування значних обсягів кредитних резервів і масового продажу невдалих боргових зобов'язань на фінансовому. Банки, які в таких умовах повинні були приступити до повномасштабного розпродажу кредитів і боргових зобов'язань, за допомогою деривативів знайшли механізм диверсифікації кредитних ризиків серед великої кількості інвесторів економічного співтовариства.

Фахівці найбільших інвестиційних банків у першій половині 1990-х рр. активно працювали над винаходом такого деривативу, що дозволяв би перевести кредитні ризики на третіх осіб, збільшити обсяги кредитування клієнтів, що вже досягли лімітів по кредитній заборгованості, а також торгувати кредитним ризиком.

Як стверджує А. Серебряков, уперше кредитний дефолтний своп був використаний американським банком Banker Trust у 1992 р. при розробці стратегії управління кредитними ризиками [5, с.38].

Отже, новим сегментом кредитного ринку стає ринок кредитних деривативів. Варто зауважити, що основними й найбільш потужними учасниками ринку кредитних деривативів є банки. Це закономірно, так як є результатом дії їх кредитної діяльності в ринковій економіці. Ринок кредитних деривативів у значній мірі обслуговує потреби банків по управлінню кредитним ризиком. Більшість угод по деривативам були спрямовані на зниження ризику на одного позичальника при наданні великих кредитів.

Хоча, звичайно, повний перелік цілей здійснення банками операцій з кредитними деривативами набагато ширше: інвестування, хеджування, структурування кредитних продуктів, управління ризикованістю вкладень із метою виконання регулюючих норм по достатності капіталу, оптимізація структури

портфеля активів, диверсифікованість вкладень тощо.

Проблема відділення кредитного ризику від самого активу стала викликом для світового інноваційного фінансового співтовариства. У результаті після ретельних розробок банкам був запропонований продукт, що згодом перевернув розуміння учасників про можливість використання кредитного ризику у своїх же цілях, спекулятивних або хеджування, якому дали назву «кредитно-дефолтний своп» (credit default swap, CDS).

Сучасний світовий ринок похідних інструментів складається з біржового (організованого) та позабіржового (неорганізованого) ринків, які виникли майже одночасно та активно розвиваються. Перебіг подій, які передували початку останньої світової фінансової кризи, свідчить, що головну дестабілізуючу роль на ринку похідних фінансових інструментів відігравали саме неконтрольовані операції на позабіржовому ринку, особливо на ринку кредитних деривативів [6, с.85].

Тенденції розвитку світового ринку кредитних деривативів наведено у табл.1.

Таблиця 1

Обсяги світового позабіржового ринку деривативів, трлн. дол. США

Обсяги угод на позабіржовому ринку	Номінальна вартість відкритих угод, на кінець року							
	2011 р		2012 р		2013 р		2014 р	
	Обсяги	питома вага, %	Обсяги	питома вага, %	Обсяги	питома вага, %	Обсяги	питома вага, %
Позабіржовий ринок, всього: в т.ч. за видами деривативів:	647,8	100,0	632,6	100,0	710,7	100,0	629,1	100,0
- процентні	504,1	78,0	489,7	77,4	584,8	82,3	505,5	80,4
- валютні	63,4	9,8	67,4	10,7	70,6	9,9	75,9	12,1
- кредитні	28,6	4,4	25,1	4,0	21,0	3,0	16,40	2,6
- інші	51,7	7,8	50,5	7,9	34,3	4,8	31,40	4,9

Джерело: складено за даними Банку Міжнародних Розрахунків [7]

Аналіз наведених даних дозволяє дійти висновку, що протягом останніх трьох років структура відкритих угод з деривативами на глобальному позабіржовому ринку суттєво не змінилися, хоча й спостерігається тенденція до незначного скорочення обсягів операцій з ними. Кредитні деривативи мають незначну питому вагу у загальному обсязі глобального ринку та постійно

знижаються – від 4,4% у 2011р. до 2,6% на кінець 2014року.

Необхідно зауважити, що кредитним деривативам притаманні свої специфічні ризики, які банкам необхідно в обов'язковому порядку враховувати при їх використанні. У сучасній теорії ризик-менеджменту розглядаються, як правило, чотири види ризиків, які притаманні кредитним деривативам: кредитний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності та правовий ризик.

Кредитні деривативи, незважаючи на своє призначення передавати кредитний ризик певного (базисного) активу іншому контрагентові, тобто продавцеві кредитного захисту, самі є об'єктом схильності до кредитному ризику безпосередньо з боку продавця захисту. Тобто, покупець захисту повинен брати до уваги той факт, що продавець кредитного захисту теж може бути неплатоспроможним.

Сутність ринкового ризику визначається тим, що на вартість кредитних похідних інструментів впливає рівень кредитоспроможності емітента базового активу. Таким чином, якщо існує низька ймовірність дефолту цього емітента, то й вартість кредитного захисту буде незначною. Відповідно, ситуація буде протилежною, якщо емітент має більш високу ймовірність дефолту.

Ризик ліквідності рекомендується враховувати внаслідок того, що самі торги та угоди по кредитних деривативах здійснюються на позабіржовому ринку. При цьому, у сучасних умовах обсяги торгів по кредитних деривативах є все ж таки не настільки значними у порівнянні з іншими, традиційними деривативами. Беручи до уваги даний факт, стає зрозумілим, що при можливому зниженні попиту на кредитні похідні інструменти, їхня ліквідність буде дуже низкою.

При організації роботи банків з кредитними деривативами необхідно окремо аналізувати правовий або юридичний ризик, що виникає внаслідок того, що угоди з подібними інструментами відбуваються на позабіржовому ринку та в окремих випадках визначення репутації контрагента стає важкою справою.

Аналіз використання кредитних деривативів банками, а також проблеми організації дієвого управління ризиками, що їм притаманні, приводить до висновку, що відсутність адекватних норм регулювання та нагляду за такими інструментами

призводить до ослаблення ролі банків на кредитному ринку, що проявляється у послабленні вимог в процесі відбору надійних позичальників і нагляді за ними, а тим самим – до посилення асиметрії в потоках інформації між кредиторами та позичальниками. Потенційні проблеми, що пов'язані з посиленням асиметрії інформації в умовах розширення ринку кредитних деривативів, представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Асиметрія інформації на ринку кредитних деривативів*

Ризики	Потенційні проблеми	Учасники операції	Можливе вирішення проблем
Неякісний відбір позичальників	Банк виявляє меншу схильність до ретельного відбору позичальників	Позичальник – кредитор; Кредитор – продавець забезпечення	Подорожання позичок; страхування частини ризику кредитором
	Банк використовує забезпечення активів низької якості, що підвищує вартість забезпечення активів високої якості	Кредитор – продавець забезпечення	Незалежна оцінка (рейтинговими агентствами); захист лише короткострокових ризиків
	Керуючий активами відбирає активи низького якості	Кредитор – продавець забезпечення	Незалежність управління; жорсткі критерії відбору активів; захист частини ризику кредитором
Моральний ризик	Банк може послаблювати нагляд за використанням позик	Позичальник – кредитор; кредитор – продавець забезпечення	Подорожання позичок; захист частини ризику кредитором; контроль за документами
	Банк може передчасно оголошувати дефолт	Позичальник – кредитор; кредитор – продавець забезпечення	Більш чітке визначення негативної кредитної події
	Продавець забезпечення відмовляється повністю або частково здійснювати платежі	Кредитор – продавець забезпечення	Об'єктивне та чітке визначення дефолту; використання CRT, які передбачають передачу початкових коштів
	Позичальник позбавляється банківської сертифікації через використання непрозорих інструментів CRT	Позичальник – кредитор	Посилення прозорості ринку кредитних деривативів

Кредитні деривати дозволяють торгувати кредитними ризиками,

відокремлюючи їх від інших типів ризику (наприклад, від процентних або валютних), та визначати вартість забезпечення на випадок кредитного дефолту як різницю між прибутковістю кредиту і витратами фінансування на його отримання. На прозорому ринку такі дані отримати можливо, тоді як в іншому випадку доводиться використовувати більш складні способи моделювання.

Особливої актуальності ці питання набули під час останньої світової фінансово-економічної кризи, однією з основних причин якої називають асиметричність інформації. Не втратили актуальності проблеми асиметричності інформації на кредитному ринку України і в сучасний період розвитку економіки. Більшість банківських установ приховують реальні обсяги проблемних позичок, процеси реструктуризації кредитної заборгованості позичальників проводяться у три, чотири хвили, але не призводять до зниження неякісних позичок, страхові резерви під можливі збитки за кредитними операціями теж не відповідають реальним збиткам від кредитної діяльності.

Зазначене зменшує роль, яку мають відігравати кредитні ринки у формуванні умов для відновлення та сталого розвитку вітчизняної економіки, а саме забезпечувати умови акумулювання необхідних кредитних ресурсів для економіки.

Отже, одним з видів кредитного ризику, роль якого в сучасних кредитних відносинах за останній час істотно зросла, є контрагентний ризик. Новим підходом до управління кредитним і контрагентними ризиками є використання для цих цілей кредитних деривативів.

Ключовими етапами розвитку системи управління кредитними ризиками банків, включаючи контрагентні, є :

- перший етап (початок 1970-х - середина 1990-х років) – пошук нових інструментів для більш ефективного управління ризиками банків;
- другий етап (середина 1990-х років - початок 2000-х років) – поява перших кредитних деривативів, що обертаються на позабіржовому ринку;
- третій етап (початок 2000-х років - світова фінансова криза 2008 року) – середньорічний темп зростання відкритих позицій за кредитними деривативами становив понад 40% на рік (в основному на позабіржовому ринку).

- четвертий етап (посткризовий – з середини 2009 по наступний час) – посилення контролю за використанням похідних деривативів багатьма світових держав та їх повсюдний переклад з позабіржового на біржовий сектор ринку похідних. І хоча точні перспективи розвитку ринку невідомі, ймовірність того, що роль кредитних деривативів в управлінні кредитними ризиками в банках буде тільки зростати, дуже висока.

Одним із ключових моментів є те, що кредитні деривативи - це, насамперед розрахункові інструменти, тобто інструменти негайного здійснення розрахунків між покупцем кредитного захисту і його продавцем при настанні застереженої кредитної події та у заздалегідь установленому розмірі. У той же час сам позичальник або контрагент може і взагалі не знати про продаж властивих їм кредитних ризиків.

Таким чином, кредитні деривативи можна визначити як позабалансові інструменти позабіржового ринку, що дозволяють відокремити кредитний ризик від інших ризиків, властивих певному фінансовому активу, і передати даний ризик від його продавця до покупця. При цьому суб'єкт угоди, що продає кредитний ризик, називається покупцем кредитного захисту, а суб'єкт, що придбає кредитний ризик виступає як продавець кредитного захисту. Слід окремо зазначити, що продавець кредитного захисту, здобуваючи кредитний ризик, пов'язаний з певним фінансовим активом, не отримує права власності на цей актив, яке залишається в покупця кредитного захисту.

Висновки з проведеного дослідження. Кредитні похідні інструменти є відносно новим винаходом у сучасній банківській справі та практиці управління ризиками. Перед тим, як банкам включати в систему управління ризиками кредитні похідні інструменти, необхідно, насамперед, враховувати, що їхній ринок не є ліквідним належною мірою. Проте, у результаті використання кредитних деривативів, можна досягти значного рівня диверсифікованості ризиків по різних ринках, галузях, географічних регіонах. Результатом такого підходу буде низький рівень концентрації виданих позичок і схильності до кредитному ризику однорідних контрагентів. Істотною

перевагою кредитних деривативів є їхня здатність передавати кредитний ризик певного активу без передачі прав власності на цей самий актив.

Таким чином, можна резюмувати, що кредитні деривативи є відносно інноваційним і в певному рівні ефективним інструментом для управління кредитними ризиками в банківській справі. Використання банками в сучасній практиці ризик-менеджменту кредитних деривативів дозволяє досягти більш високого рівня ефективності загальної системи управління ризиками поряд з іншими методами та інструментами

Бібліографічний список:

1. Мошенець О. Інноваційні продукти і технології на ринку банківських послуг / О.Мошенець // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 12. – С. 7-8.
2. Єгоричева С. Методичні засади організації інноваційного процесу в комерційних банках / С. Єгоричева // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 53–57.
3. Банківська система України: інституційні зміни та інновації: кол. моногр. / [Л.О. Примостка, М.І. Диба, І.В.Краснова та ін.]; за ред.Л.О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2015. –434с.
4. Дзюблюк О. Управління кредитним процесом комерційних банків у контексті мінімізації кредитного ризику із використанням новітніх фінансових інструментів» / О.Дзюблюк // Світ фінансів. —2009. — 2(19) — С.7-17.
5. Кредитные деривативы как инструмент управления рисками /А.Серебряков // Банковское дело в Москве. —2005. — № 5(125) — С.38—40.
6. Вайн С., Глобальный финансовый кризис: Механизм развития и стратегии выживания / Саймон Вайн. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. — 302с.
6. Офіційний сайт Банку Міжнародних Розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bis.org

Kyznetsova L.,
Doctor of Economic Sciences,
Professor of Banking Department
Odessa National Economic University

INNOVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS TO PROTECT THE BANK FROM RISKS ON THE CREDIT MARKET

The article is devoted to the problems of development of innovative financial instrument to bank protection from credit risks. The essence of credit derivatives is reviewed; the trends of their development on the global OTC derivatives market are analyzed. It is proved that bank loans to the real sector of economy are practically always accompanied by the threat of credit risk and losses appearance because of the possible inability of borrowers to return the loan at a certain time and in full volume. Banks have also taken into account the probability of their counterparty's default on the derivatives market that in result can lead to losses from the inability of the counterparty to fulfill its liabilities under the derivatives.

Potential problems that are related with information asymmetry strengthening in the conditions of credit derivatives using are discovered; measures to minimize the negative impact of asymmetric information on derivatives market are proposed. The stages of bank credit risk management system development are worked out: the first stage (the beginning of 1970s – the middle of 1990s) – search for new tools for more effective risk management of banks; the second stage (the middle of 1990s – the beginning of 2000s) – appearance of the first credit derivatives that are traded on the OTC market; the third stage (the beginning of 2000s – the world financial crises of 2008s) – average annual growth rate of open positions in credit derivatives was over 40% per year (mainly on OTC market); the fourth stage (post-crisis – from the middle of 2009s to the present) – there is strengthening of control over the derivatives using by many world states and their widespread relocation from the OTC derivatives market to stock market.

It is grounded that in the conditions of effect "lateness" presence of regulative processes on OTC derivatives market there is a need for constant monitoring and trend analysis with the aim of banking regulation preventive measures and norms development and using on the credit market.

